

Aproximació a les causes de l'avalot de Tàrrrega de 1348

Josep Xavier MUNTANÉ I SANTIVERI

Rebut: 07.09.2011 — Acceptat: 16.05.2012

Resum. A través de l'anàlisi de la documentació històrica i literària relativa a l'avalot del call de Tàrrrega de 1348 que, d'entrada, posa en relació aquest episodi puntual i extrem de violència amb la difusió de l'epidèmia de pesta per tot Catalunya a partir de la imatge del jueu pecador, l'article vol mostrar les altres forces que, en aquest cas concret, ja feia temps que s'anaven congriant i que, amb les condicions idònies provocades per l'arribada de la pesta a la vila, es desfermaren en l'atac del call jueu. Causes de tipus religiós, econòmic, sociològic, polític i ideològic que ens permeten d'aproximar-nos més i millor a la societat targarina, cristiana i jueva de la primera meitat del segle XIV, especialment la dels anys trenta i quaranta. Durant aquest període, alguns d'aquests elements apareixen per primera vegada mentre que d'altres es radicalitzen; tots ells, però, acabaran construint una imatge del jueu com a «enemic».

Paraules clau: història, epidèmia, pesta, avalot, pogrom, aljama, Tàrrrega, baixa edat mitjana

The causes of the riot in Tàrrrega in 1348

Abstract. Historical and literary documentation related to the riot that took place in Tàrrrega's Jewish quarter in 1348 immediately links that specific episode of extreme violence with the spread of the plague epidemic throughout Catalonia, based on the notion of the sinning Jew. By analysing such documentation, this article aims to highlight the

Correspondència: Josep Xavier Muntané i Santiveri. Carrer Ferradura, 9, 3r 2a.
E-43881 Cunit. EU. A/e: xavimuntane@hotmail.com.

other forces that, in this particular case, had been gathering for some time and which, with the plague's arrival in the town having created just the right conditions, were unleashed in the attack on the Jewish quarter. The religious, economic, sociological, political and ideological factors involved paint a detailed picture of Tàrraga's Christian and Jewish society in the first half of the 14th century, especially the 1330s and 1340s. Some of those elements emerged during the period in question, while others, already present, intensified. All of them would come to depict Jews as the "enemy".

Keywords: history, epidemic, plague, riot, pogrom, *aljama*, Tàrraga, Late Middle Ages

*No aixequis a la ciutat remor de gatzara
si t'has enriquit i t'has tornat poderós.
Sàpigues que abans de l'avalot
hi ha l'arrogància; abans de la calamitat, la presumció.*
MOSSÉ NATAN

A principis de febrer de 1354, els paers i prohoms de Tàrraga van obtenir el permís del rei per fer enderrocar les forques que, després de l'assalt del call, havien estat erigides al camp de Sant Joan, als afores de la vila, per castigar-hi els culpables. Curiosament, a mitjan maig de 1353, Pere III ja s'havia mostrat favorable a remoure aquestes forques i així li ho havia fet saber al seu batlle, tant més que a la vila ja hi havia les forques ordinàries.¹ Quin fou el motiu que endarrerí l'execució de l'ordre reial nou mesos i que féu necessària una segona autorització?

Al final de la primera carta, el rei admeté que concedia el permís malgrat les garanties que havia donat a l'aljama de la vila que les forques no serien abatudes.² Qui sap si no fou aquesta discrepància la que aturà temporalment l'enderrocament del patíbul del camp de Sant Joan. De tota manera, el que queda clar és que si per als paers i prohoms les forques, un cop executats els culpables

1. Les forques, les havia fet erigir Gilabert de Corbera, procurador de Catalunya, després de l'avalot de 1348. Sobre les dues ordres reials, vegeu Gener GONZALVO, Josep HERNANDO, Flocel SABATÉ, Max TURULL i Pere VERDÉS, *Els llibres de privilegis de Tàrraga (1058-1473)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1997, núm. 155 (15.05.1353) i 158 (01.02.1354).

2. Els termes amb què s'expressa Pere III són: «Non obstante quadam littera impetrata pro parte iudeorum dicte ville qua cavetur quod dicte furche iterum in dicto campo erigantur et ab eo non amoveantur.»

de l'atac, eren sobrants, per als secretaris i consellers de l'aljama, en canvi, eren necessàries: la seva visió desaconsellava de participar en futurs atacs, ja que eren les forques on s'hi havien penjat, de manera exclusiva, els qui perpetraren els assassinats de jueus i jueves de 1348.

Precisament Mossé Natan, un dels jueus targarins que tot i haver-se escapolit de la ira dels atacants va veure com la seva casa era saquejada i els seus llibres de comptes destruïts,³ el mateix any que contemplava com es retiraven les forques va consensuar, juntament amb Cresques Salomó, de Barcelona, i Jafudà Alatzar, de València, un seguit d'acords amb què es volia evitar que els fets de 1348 es repetissin.⁴

1. Primera aproximació: l'atribució de l'epidèmia als pecats dels jueus segons la religiositat popular i la veu pública

En aquests acords, signats el mes de tevet de l'any 5115,⁵ s'hi enuncia la raó per la qual, als ulls dels jueus, els cristians els havien agredit el 1348: «La gent del poble, el dia que s'esdevé qualsevol pesta o fam, fa tremolar la terra cridant: "Tot això passa per culpa dels pecats de Jacob! Destruïm aquesta nació, matem-los!" I durant el desastre [...] emprenen l'estúpid camí d'escometre violentament els malaurats jueus.»⁶

3. Actes dels quals encara llavors en patia les conseqüències no obstant les nombroses disposicions reials en què s'ordenava refer la documentació creditícia destruïda en l'avalot. L'any 1356, la situació econòmica de Mossé Natan, que havia estat un dels jueus més rics de Catalunya, encara no s'havia redreçat ni sembla que ho acabés fent; vegeu Mossé NATAN, *Qüestions de vida*, a cura de Josep Xavier Muntané, Barcelona, Institut Mòn Juïc, 2010, p. 41-45.

4. Per a l'edició del text original en hebreu, vegeu Fritz BAER, *Die Juden im Christlichen Spanien. Erster Teil. Urkunden und Regesten. I. Aragonien und Navarra*, Berlín, Akademie Verlag, 1929, núm. 253. Per a una traducció catalana i introducció al text, vegeu Eduard FELIU i Jaume RIERA, «Els acords de Barcelona de 1354», *Calls (Tàrraga)*, 2 (1987), p. 145-164 (trad. i notes a càrrec d'E. Feliu) i 164-179 («Guia per a una lectura comprensiva dels acords» a càrrec de J. Riera). Vegeu també Bert PIETERS, *De Akkoorden van Barcelona (1354). Historische en kritische analyse*, Barcelona, PPU, 2006, amb un apèndix amb reproducció fotogràfica del ms. Bodl. 2237, f. 270v-272v.

5. És a dir, entre el 16 de desembre de 1354 i el 13 de gener de 1355.

6. להפר מחשבת עם הארץ הרעה אשר ביום תוכחת דבר כי יהיה רעב כי יהיה ירעשו מגרשות לאמר בפשע יעקב כל זאת נכחידם מגוי ונכרתו הנפשות [...] בעת צר [...] דרכם כסל. למו להתעולל עלילות על היהודים האמללים. Acords § 1b (segueixo la traducció d'E. Feliu).

L'infant Pere s'expressava de manera encara més detallada en la carta que el 1355 —tal com es preveia en els Acords— va escriure al papa: «Quan, per culpa dels pecats, s'esdevé que per mà de l'Omnipotent els pobles són afligits amb pesta, mortaldat, fam i penúria d'aliments, hi ha l'opinió comuna de molts rústics que tals coses s'esdevenen a causa dels pecats dels jueus i contra els jueus, sense distinció, cerquen d'aixecar-se concitant el poble i fent córrer la brama que amb la mort dels jueus cessaria qualsevol mena de pesta, mortaldat, fam i penúria i que per això, l'ànima dels qui matarien els jueus se salvaria.»⁷

En el document que Climent VI va adreçar a tots els prelats quan l'epidèmia de pesta s'obria pas amb fúria, l'any 1348, en àmplies zones d'Europa, entre les quals ja s'hi comptava Catalunya, s'hi recull una opinió semblant: «Recentment ha arribat a la nostra oïda un rumor públic, que no és altra cosa que un oprobi veritable, segons el qual alguns cristians, seduïts pel diable, atribuint falsament a enverinaments de jueus la pesta amb què Déu, mogut pels pecats

L'expressió «gent del poble» (en hebreu, *am ha-àrets*) designa la classe baixa i poc instruïda del poble, els «vulgars» o «rústics» dels textos medievals, la mateixa que, tal com es recull en un altre indret dels Acords, impressionada pels prodigis ocorreguts durant les profanacions d'hòsties consagrades que s'atribuïen a jueus (com que sagnaven en ser acoltellades o travessades per llances, vegeu el retaule de Vallbona de les Monges atribuït a Guillem Seguer i datat precisament vers el 1348; Francesca ESPAÑOL, *El gòtic català*, Manresa, Fundació Caixa Manresa, Angle, 2002, p. 161), l'emprenia a «sang, foc i fumarades» amb ells; vegeu Acords § 2*b*.

7. «Cum enim peccatibus exigentibus accidit populos aliquali pestilencia, mortalitate, fame atque fructuum penuria Omnipotens manu compungi, habet multorum ruralium vulgaris opinio talia contingere propter judeorum peccata, in ipsosque judeos, discrecione non habita, nituntur insurgere, contra eos populum concitando deducendoque in famam quod ex ipsorum judeorum interitu cessabunt huisumodi pestilencie, mortalitates, fames et penurie, quodque perinde anime judeos ipsos perimencium salvabuntur»; vegeu E. FELLIU i J. RIERA, «Els acords de Barcelona de 1354», p. 174. En Acords § 1*a*, es demana al rei que «amb paraules justes i corteses intercedeixi a favor nostre prop del rei de les nacions, el papa, enaltit sia, per mitjà de lletres escaients o trametent-hi missatgers». Innocenci VI s'expressa de manera semblant en la traducció castellana que ha perviscut del fragment de butlla datada a Avinyó el 21 de gener de 1356: «Regnos del muy amado en Jhesu Christo, fillo nuestro, don Pedro, Rey illustre de Aragon, que a los judíos morantes en los ditos regnos et tierras, sin razon alguna los fieren, plagan, apedrehan et encara los matan, diziendo los ditos christianos que por los peccados de los judios vienen mortalidades, faltas de fruytos, et fendo los ditos males a los ditos judios que cessan las ditas pestilencias»; vegeu, entre altres, Shlomo SIMONSOHN, *The Apostolic See and the Jews. Documents 492-1404*, Toronto, Pontifical Institute of Mediæval Studies, 1998, núm. 378.

del poble, afligeix el poble cristià, a alguns d'aquests jueus han mort impiament i temerària, sense tenir en compte l'edat o el sexe.»⁸

Queda clar, doncs, que el rei no compartia l'opinió de la plebs ni tampoc s'hi acordaven els dignataris eclesiàstics i civils: al seu parer, la pesta, diví flagell, colpia ferotgement pel gran nombre de pecats comesos per la gent en general, no solament pels jueus.⁹

De tota manera, la percepció de l'epidèmia com a *divino iuditio* no deturà la recerca del seu origen en altres causes de caràcter natural o artificial.¹⁰ S'entén així que als remeis «espirituals» plantejats d'entrada per a afrontar la plaga se n'hi afegissin d'altres de to més erudit o científic: quan el lloctinent del rei a Mallorca, Arnau de Llupià, manà que per tal de preservar la gent de l'illa dels brots de pesta que, «per divinal juhí e disposició, són vengudes e corren en les dites partides de Levant, sia stada feta solempnial e devota processó», però això no impedí que en un altre moment, a més de «processons, almoynes e aplicacions a honor de Déu», recomanés també sagnies i menjar poc.¹¹

La majoria dels tractats de pesta medievals, fidels a la doctrina d'Aristòtil, Albumesar i Avicenna, atribuïren a l'alteració i putrefacció de l'aire l'origen i

8. «Nuper autem ad nostrum fama publica, sed infamia verius, perduxit auditum, quod nonnulli Christiani pestem qua Deus populum Christianum ipsius peccatis populi provocatus affligit, Iudeorum falso tossicationibus, seducente dyabolo, imputantes, nonnullos ex Iudeis ipsis, temeritate propria, non deferentes etati vel sexui, impie perimerunt»; vegeu S. SIMONSOHN, *The Apostolic See and the Jews*, núm. 373 (26.11.1348).

9. Amb aquests termes s'expressava el mateix pontífex en la carta que adreçà en temps de pesta al bisbe i capítol catedralici de Barcelona: «exigente gentium mole peccaminum divinum flagellum percussit tam aspere»; vegeu Josep TRENCHS ÒDENA, «La archidiócesis de Tarragona y la peste negra: los cargos de la catedral», en *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón. 1 a 8 de octubre de 1967*, València, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, 1969, vol. 2, p. 54, nota 51.

10. D'acord amb la cosmovisió cristiana medieval segons la qual la concepció de Déu com a causa primera no impedia que la natura funcionés de manera autònoma, regida per les lleis naturals o causes segones, les quals es dividien, al seu torn, en causes celestes i terrestres; vegeu Séraphine GUERCHBERG, «La controverse sur les prétendus semeurs de la "Peste Noire" d'après les traités de peste de l'époque», *Revue des Études Juives* (París), 8 (1948), p. 8-9; Jon ARRIZABALAGA, «La Peste Negra de 1348: los orígenes de la construcción como enfermedad de una calamidad social», *Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarum-que Historiam Illustrandam* (Granada), 11 (1991), p. 87-88.

11. Vegeu Álvaro SANTAMARÍA ARÁNDEZ, «La Peste Negra en Mallorca», en *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón. 1 a 8 de octubre de 1967*, València, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, 1969, vol. 2, p. 127 (26.02.1348) i 128 (25.03.1348).

posterior difusió pertot arreu de l'epidèmia de pesta de 1348. Entre les causes que podien provocar la «pestilència de l'èer», el metge Jacme d'Agramont¹² enumerà les tradicionals: els pecats dels homes que atreuen el càstig diví,¹³ la conjunció de determinats planetes,¹⁴ la humitat¹⁵ i els cadàvers en descomposició.¹⁶

Entremig d'aquesta relació de causes, Jacme d'Agramont n'afegí una altra que era el resultat de la traïdoria i l'acció perversa de certs homes, malgrat que el seu parer —tal com aclarirà en el text— era que la pesta provocada per l'home no es podia correspondre a la que constituïa l'objecte del seu estudi. Amb aquest incís, però, Jacme d'Agramont es féu ressò dels rumors d'enverinament que els primers mesos de 1348 ja s'havien estès des de l'altra banda dels Pirineus fins a Lleida i nodrien l'ànim de la gent que esperava, atemorida, l'esclat imminent de l'epidèmia al seu territori: «Pot venir mortaldat e pestilència en les gents, ço és a saber, per malvats hòmens fiylls del diable qui ab metzines e verins diverses corrompen les viandes ab molt fals engiynn e malvada maestria, ja sie ço que pròpriament parlan, aytal mortalitat de gents no és pestilència de

12. Seguim de prop el tractat de pesta de Jacme d'Agramont, metge i professor de medicina a l'Estudi General de Lleida, que fou el primer dels diversos tractats medievals del seu gènere: *Regiment de preservació de pestilència* (24.04.1348). Escrit —segons ens revela el seu autor— «a profit del poble e no a instrucció de metges» (*Regiment* 2,9-10), és un testimoni valuós del que, en els mesos previs a l'arribada de l'epidèmia, se n'especulava a Lleida; vegeu Joan VENY, «*Regiment de preservació de pestilència de Jacme d'Agramont* (s. XIV), Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona, 1971.

13. *Regiment* 13,15-15,9. Jacme d'Agramont aporta un reguitzell de referències bíbliques en què el càstig diví que segueix el pecat dels homes adopta la forma de pesta o mortaldat: Dt 28; 2Sa 24; Ex 7-11 i Nm 14. Més endavant, a l'hora de proposar el remei pertinent en cas que la pesta l'hagués provocada Déu, es remet a l'autoritat de 1Re 8; vegeu *Regiment* 38,1-19.

14. *Regiment* 15, 18-16,9 i les notes 33-34. Segons el *Compendium de epidimia*, escrit pel Col·legi de Metges de la Universitat de París l'octubre de 1348, les conjuncions planetàries sospitoses d'haver causat la pesta foren la de Saturn, Mart i Júpiter el 20 de març de 1345 i, uns anys després, l'originada per la situació de Mart al final de 1347 i inici de 1348; vegeu J. ARRIZABALAGA, «La Peste Negra de 1348», p. 93. Entre els diversos astrònoms francesos que prediren l'epidèmia, també n'hi havia de jueus; vegeu S. GUERCHBERG, «La controverse sur les prétendus semeurs de la "Peste Noire"», p. 9, nota 18.

15. Com a resultat de la confluència de vents freds i càlids o dels vapors que exhaleu la terra i l'aigua: *Regiment* 16, 10-12; 18,5-19,27.

16. Les exhalacions pútrides dels quals el vent estén i difon ràpidament; *Regiment* 16,13-18,4.

la qual ací parlam, mas he-n volguda fer menció per ço car ara tenim temps en lo qual s'a[n] seguides moltes morts en alcunes regions prop d'ací així com en Coblure, en Carcassès, en Narbonès e en la baronia de Montpesler e a Avinyó e en tota Proença.»¹⁷

L'únic document que assenyala la minoria jueva com a difusora de la pesta al territori de la Corona d'Aragó és la crònica renaixentista hebrea de Yossef ben Yehoixua ha-Kohén: *Vall de llàgrimes* (Voltaggio, s. xvi). A l'hora de descriure els fets de 1348, l'historiador italià s'inspirà en el relat que va escriure un contemporani de la pesta i dels avalots que l'acompanyaren: la *Vall d'ombres* del rabí Hayyim Gallipapa.¹⁸ Gallipapa hi explicava que «no hauria quedat supervivent ni fugitiu dels jueus que hi havia a Aragó i Catalunya perquè foren acusats amb calúmnies injustes dient: “Pel pecat de Jacob ha passat tot això, ja que ells han portat un verí mortal al món. D'ells és la culpa i per la seva causa ens ha sobrevingut la gran desgràcia que ara ens afligeix!”». Unes línies més endavant, quan reproduïx l'acusació amb què s'inculpava els jueus alemanys, notem que l'enverinament es refereix de manera explícita a l'aigua potable: «A Alemanya s'acusà els jueus dient: “Han llançat la mort als pous!”».

Yossef ha-Kohén, seguint Gallipapa, explica breument els avalots comesos contra els calls de Barcelona, Cervera i Tàrrega i es refereix, només de passada i sense voluntat de presentar-los cronològicament, als de Solsona, Tarragona, la Provença, Montsó, Lleida i Osca.

17. *Regiment* 15,10-17 i nota 32 (sobre rumors d'enverinament, i també Christian GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, Girona, Ajuntament de Girona, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. II, p. 166-168). Alfons de Còrdova, mestre de medicina a Montpeller, també féu seva la teoria de l'enverinament deliberat en el seu tractat *Epistola et regimen de pestilentia* (1348-1349). Contràriament a Jacme d'Agramont, considerava que la pesta de 1348 era el resultat de l'enverinament de l'aire realitzat «ex profundo malitiae per artificium subtilissimum profundae iniquitatis inventae». Segons aquest autor, els cristians eren els principals afectats, cosa que pot ser entesa (juntament amb altres indicis, com el vocabulari utilitzat a l'hora de designar els autors de l'enverinament que l'apropa a termes similars emprats per parlar dels jueus) com una acusació implícita dels jueus; vegeu J. ARRIZABALAGA, «La Peste Negra de 1348», p. 98-101.

18. Yossef ha-Kohén indica l'inici i el final de la part del seu llibre que depèn del relat de Hayyim Gallipapa; vegeu Karin ALMBLADH, *Joseph ha-Kohen. Sefer 'emeq ha-bakha (The vale of tears) with the chronicle of the anonymous Corrector*, Uppsala, Almqvist & Wiksell, 1981, p. 27 i p. מז lin. טו i p. מח lin. כה. Hi ha qui considera anacrònica l'adaptació que Yossef ha-Kohén féu del text de Gallipapa; vegeu David NIRENBERG, *Comunidades de violencia. La persecución de las minorías en la Edad Media*, Barcelona, Península, 2001, p. 339-340.

D'entrada, els mots de Gallipapa, juntament amb els de Mossé Natan i l'infant Pere, ens testimonien que en diversos sectors de la societat catalana es considerava la minoria jueva un element clau de la interpretació teològica de l'epidèmia: era pels seus pecats que Déu castigava els homes. De quins pecats es tractava, però? A diferència del text dels acords de 1354 i de la carta adreçada a Climent IX, només Gallipapa vincula pecat amb verí.

Tret d'això, tots tres —i després també el papa— tenien clar que es podia establir una relació causal entre l'aparició de l'epidèmia de pesta i els atacs a les aljames. Fou així en realitat?

2. Relació causal entre l'epidèmia de pesta i els avalots als calls jueus: el cas de Tàrrrega

L'avalot contra el call barceloní es produí el dissabte 17 de maig de 1348, poc després de l'arribada de la pesta i de l'aparició dels primers casos de contagi a la Ciutat Comtal.¹⁹ A Tarragona, una altra ciutat amb port, les primeres defuncions per pesta daten també de començament de maig, encara que l'únic que esmenta un atac al call tarragoní és Gallipapa.²⁰ A partir de les poblacions costaneres, la pesta es propagà per la resta del territori a través de les principals vies de comunicació. En aquest sentit, l'ordre en què apareixen els topònims en els documents de la Cancelleria Reial²¹ i en el relat de Gallipapa: Barcelona,

19. El 2 de maig es féu «una bella professó ab molts preveres de la Seu y Parroquias y Monastirs y moltas gentes [...] per la gran mortaldat que les hores havia en Barcelona que durà per tot juny»; vegeu Esteve Gilabert BRUNIQUER, *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, Impr. d'Henrich, 1915, vol. iv, p. 319. Hi ha qui considera que fou cap a mitjan maig que arribà la pesta; vegeu C. GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, vol. II, p. 171-172. Quant a l'avalot contra el call, tant el document de la Cancelleria Reial (Arxiu Reial de Barcelona [d'ara endavant: ARB], Canc. Reg. 1062, f. 83v (22.05.1348), publ. per Amada LÓPEZ DE MENESES, *Documentos acerca de la Peste Negra en los dominios de la Corona de Aragón*, Saragossa, Impr. Heraldo de Aragón, 1956, núm. 8) com Gallipapa coincideixen en el dia de la setmana: dissabte. Encara que el rabí d'Osca concreta més i el situa a la tarda.

20. A Tarragona, la pesta començà l'1 de maig; vegeu J. TRENCHS, «La archidiócesis de Tarragona y la Peste Negra», p. 59-60.

21. ARB, Canc. Reg. 652, f. 121r-v (24.07.1348); ARB, Canc. Reg. 1313, f. 105v-106r (amb document inclòs de l'11 d'agost de 1348)]; ARB, Canc. Reg. 656, f. 39v-40r (13.06.1349), publ. en Amada LÓPEZ DE MENESES, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña: el pogrom de 1348. Apéndices (Documentos inéditos)», *Sefarad* (Madrid), 19 (1959), núm. 5, 8 i 12.

Cervera i Tàrrega, correspon a la direcció que des de la costa va emprendre la pesta en el seu avanç cap a l'interior del país pel camí ral: primer arribà a Cervera, i uns dies després, a Tàrrega.²²

El dijous 24 de juliol, el rei disposà la custòdia de la Cuirassa de Lleida en previsió d'un possible atac contra el call similar als que ja s'havien produït a Barcelona, Cervera i Tàrrega.²³ Si tenim en compte, doncs, que l'avalot de Tàrrega és anterior a aquesta data i que segons Gallipapa s'escaigué el 10 del mes d'av, és a dir, pels voltants del 6 de juliol,²⁴ podem afigurar-nos que, tal com passà a Barcelona i segurament també a Cervera, es produí dins de les primeres setmanes de l'arribada de la pesta a la vila.²⁵

De l'avalot de Tàrrega ens ha perviscut, a més del testimoni de Gallipapa, la relació que en feren els secretaris de l'aljama al Consell Reial, segons la qual: «Alguns d'aquesta vila, concitant fortament el seu poble, deixat de banda el temor de Déu i la nostra crida a l'ordre, no vacil·lant en ofendre la nostra majes-

22. Gallipapa situa l'avalot targarí tres dies després del que va tenir lloc a Cervera.

23. ARB, Canc. Reg. 652, f. 121r-v (24.07.1348). Tenim documentat un òbit de pesta a Lleida poc abans del 15 de juliol; vegeu Josep TRENCHS ÒDENA, «Documentos vaticanos de los años de la Peste Negra referentes a la diócesis de Lérida», *Ilerda* (Lleida), 35 (1974), p. 203-210.

24. Vegeu <<http://www.hebc.com>> i <<https://pantherfile.uwm.edu/corre/www/calendar.html>>.

25. No tenim cap document que registri aquesta data, però la que proposem és ben possible si partim del fet que la velocitat de propagació habitual de la pesta era d'uns 45-60 km en trenta dies (vegeu Christian GUILLERÉ, «La Peste Noire à Gérone (1348)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), 27 (1984), p. 107, nota 86): des dels primers brots de pesta detectats a Barcelona fins als de Tàrrega devien transcórrer uns dos mesos. Entre els documents de la Cancelleria Reial n'hi ha un que, des d'un punt de vista temporal, primer situa l'avalot (en què molts instruments debitoris foren destruïts), i després, la pesta (que matà els testimonis que podien donar-ne fe): ARB, Canc. Reg. 658, f. 52r-v (23.12.1349), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 14; però també n'hi ha un altre en què primer es parla de la pesta i a continuació dels escàndols comesos contra els jueus: ARB, Canc. Reg. 890, f. 177r-v (17.04.1350), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 21. D'altra banda, la datació que proposem és avalada també pel fet que si, tal com diuen les fonts de l'època, el període de l'evolució de l'epidèmia en una localitat solia durar entre dos i tres mesos, aquest és el termini temporal que es dedueix del document de la Cancelleria del 22 de setembre de 1348 en què, per primera vegada, hom es refereix en passat a les morts de pesta de Tàrrega: «cum propter mortalitates que, anno presenti, Divino Iudicio, in ipsa villa multipliciter vigerunt»; ARB, Canc. Reg. 887, f. 66r-v, publ. en A. LÓPEZ, *Documentos acerca de la Peste Negra*, núm. 26.

tat, incitats per un esperit diabòlic, amb mà armada i intenció deliberada, amb obstinada malícia i motius forassenyats vingueren amb hostilitat al call d'aquesta aljama i amb atreviment indegut en van esbotzar i destruir violentament les portes amb destrals i altres menes d'armes, i van entrar-hi tots a l'una i cridant amb un gran clam: "Muyren los traydors!". I no satisfets d'això sinó rivalitzant a cometre calamitats pitjors, van assaltar de manera infame les cases dels jueus amb llances, pedres i sagetes, i finalment, entrant a les dites cases, es van endur totes les coses i els béns dels jueus, talment lladres, i van estripar i cremar molts instruments i escriptures de diversos contractes dels jueus.»²⁶

Les paraules que el rabí d'Osca emprà per a descriure'l no aporten gaire més informació: confirmen la força letal de l'atac amb una xifra enorme de morts i asseguren que alguns jueus es van salvar perquè es van poder refugiar en cases de cristians. Diu Gallipapa: «Van passar encara tres dies [des de l'avalot de Cervera] i el dia desè del mes d'av, dia de mortificació, es van aixecar també els habitants de Tàrrega, van carregar contra els jueus i van morir més de tres-centes persones; les van arrossegar cap a una cisterna buida i van fer presa del botí. I els qui van sobreviure van fugir per salvar-se a la casa dels seus coneguts amb un present, en secret, fins que va passar la fúria. I van restar despullats dels seus béns i no se n'averonyien, en aquell dia impetuós.»²⁷

Els tres-cents morts que la crònica hebrea adjudica de manera exclusiva a Tàrrega coincideixen amb el recompte de «més de tres-cents morts» que un document de la Cancelleria féu de les víctimes dels calls de Barcelona, Cervera

26. «Nonnulli ipsius ville, populum eiusdem fortiter concitando, Dei timore et nostre correctionis postposito, nostram magestatem offendere non verentes, diabolico spiritu incitati, manu armata et mente deliberata, obstinata malitia et motibus inconsultis ad Callum ipsius aljame hostiliter accesserunt et ausibus indebitis violenter ostias ipsius callis tamen securibus et allis armorum generibus fregerunt et etiam destruxerunt ipsumque Callum intrarunt unanimiter et potenter clamosis vocibus emittentes «muyren los traydors» et, hiis non contenti, sed mala peyoribus comulantes, hospitia ipsorum Judeorum nequiter dimittarunt lanceis, lapidibus et sagitis et demum in eis intrantes, res et bona omnia eorumdem tamquam raptores secum perperam asportarunt et plura instrumenta ac scripturas ipsorum Judeorum diversorum contractuum laniant et etiam conbuserunt»; ARB, Canc. Reg. 658, f. 52r-v (23.12.1349), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 14.

27. K. ALMBLADH, *Sefer 'Emeq ha-Bakha*, p. מח:

ויהי לימים עוד שלשה ביום העשירי לחדש אב ביום ענות נפשם ויקומו גם יושבי טאריגה ויכו ביהודים ואבד יותר משלש מאות נפש ויסחבום אל בור רק ובביזה שלחו את ידם ודנשארים ברחו לנפשם אל בית מכריהם במתן בסתר עד עבור הזעם וישארו ערומים מכל קנינם ולא יתבוששו ביום הנמהר ההוא.

i Tàrrega plegats.²⁸ Com que els documents oficials solen referir-se a l'avalot de Tàrrega com el més mortífer de tots, el més probable, doncs, és que Gallipapa li hagués acabat assignant la xifra rodona de tres-cents morts que, sense cap dubte, va acabar formant part del relat amb què la memòria col·lectiva fixà i transmeté els avalots antijudaics de 1348.²⁹

L'11 d'agost de 1348, Pere III encomanà al procurador general de Catalunya, Gilibert de Corbera, la inquisició dels atacs contra els jueus de Barcelona, Cervera, Tàrrega i Lleida. Sis mesos després, el març de 1349, Gilibert de Corbera mantenia tancat a la presó de la vila de Tàrrega, sense opció a manlleuta, qui durant l'atac ostentava el càrrec de batlle reial de la vila: Francesc Aguiló, al qual inculpava genèricament d'haver estat «causa i ocasió dels robatoris i matances».³⁰ També, en aquella data, sentencià a dos anys d'exili i a cinc mil sous de multa el targarí Ramon Folquet.³¹ De tota manera, la lentitud amb què

28. Document del 23 de març de 1349 inclòs en un del 13 de juny de 1349: ARB, Canc. Reg. 656, f. 39v-40r, publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 10.

29. Els documents de la Cancelleria parlen de Tàrrega amb termes que palesen obertament la natura violenta i sagnant de l'assalt: vegeu Josep Xavier MUNTANÉ SANTIVERI, «Itinerari pels documents relatiu a l'assalt al call de Tàrrega de l'any 1348», *Urtx* (Tàrrega), 23 (2009), p. 165, notes 24-26. Segons Gallipapa, el nombre de víctimes de Barcelona fou de vint i el de Cervera, de divuit. La troballa de les fosses comunes de 1348, al fossar jueu medieval de Tàrrega, ha confirmat la natura extremament violenta de l'atac (amb una tipologia de traumatismes *peri mortem* que revelen un únic propòsit de part dels qui les infligiren: la mort de la víctima), la no-diferenciació d'edat ni de sexe entre les víctimes i el seu elevat nombre: seixanta-nou, malgrat que encara manca una part del fossar per excavar; vegeu Anna COLET, Jordi RUIZ, Oriol SAULA i M. Eulàlia SUBIRÀ, «Les fosses comunes de la necròpolis medieval jueva de les Roquetes, Tàrrega», *Urtx* (Tàrrega), 23 (2009), p. 105-123; Jordi RUIZ i M. Eulàlia SUBIRÀ, «Reconstrucció antropològica del pogrom de 1348 a Tàrrega», *Urtx* (Tàrrega), 23 (2009), p. 127-137.

30. Document de l'11 d'agost de 1348 inclòs en un del 18 de juliol de 1349: ARB, Canc. Reg. 1313, f. 105v-106r, publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 12. Quant a la detenció i acusació de F. Aguiló: ARB, Canc. Reg. 1132, f. 3v (23.03.1349), i ARB, Canc. Reg. 656, f. 39v-40r (13.06.1349), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 8 i 10. El 26 de juny de 1349, el monarca remetrà a un jurisperit de Manresa l'apel·lació presentada per F. Aguiló; vegeu ARB, Canc. Reg. 657, f. 60v-61r, publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 11.

31. A qui, el 4 de març de 1350, quan ja havia complert un any de la pena, es va perdonar l'any que li mancava i també la pena de terç en què va incórrer per no haver pagat la multa dins del termini estipulat; vegeu ARB, Canc. Reg. 890, f. 144v-145r, publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 15.

Gilabert de Corbera actuava acabà exasperant les aljames d'aquests municipis que no solament veien com els crims de 1348 restaven impunes, sinó que, per la manca efectiva de sancions, sofrien l'assetjament continu dels qui no cessaven d'importunar-los. L'assassinat, un any després de l'avalot, d'un jueu targarí incità els representants d'aquestes aljames a presentar una queixa formal al rei, el qual demanà a Gilabert de Corbera que procedís contra Francesc Aguiló i la resta d'inculpat.³²

L'admonició reial féu el seu efecte, ja que quan, l'abril de 1350, Pere III concedí a Francesc Aguiló, als paers, als prohoms i a la universitat de la vila de Tàrraga la remissió de tota responsabilitat civil i criminal en relació amb l'avalot de 1348, recordà els processos fets per Gilabert de Corbera i les sentències de pena de mort o les imposicions de sancions econòmiques amb què molts d'ells van acabar.³³ Lesmentada absolució, però, deixà fora els atacants estrangers, alguns dels quals eren de Cervera o havien estat implicats en l'avalot comès contra el call d'aquesta vila veïna.³⁴

Fou només un esperit diabòlic el que va moure («maligno ducti spiritu») aquestes persones a cometre els actes terribles de què se'ls acusava? Malauradament, cap dels processos i inquisicions duts a terme per Gilabert de Corbera ha perviscut. I tota la documentació municipal d'aquells anys de pesta i torbacions manca a l'arxiu. A la vora de la motivació teològica, esmentada a l'inici del capítol i que no es pot refusar perquè apareix en la documentació coetània, intuïm que hi hagueren altres raons a les quals només ens podem apropar a través de diversos indicis.

32. ARB, Canc. Reg. 656, f. 39v-40r (13.06.1349), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 10.

33. ARB, Canc. Reg. 890, f. 174v-175r (15.04.1350), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 18. Les forques esmentades a l'inici d'aquest capítol, les féu aixecar Gilabert de Corbera. La remissió reial costà a les arques de la vila, aquell any, 20 000 sous i 16 000 sous més a pagar els propers quatre anys a raó de 4 000 sous l'any. Si tenim en compte els anys de crisi frumentària previs a la pesta i les greus conseqüències econòmiques derivades, la suma total de 36 000 sous fou un cop fortíssim per a l'economia del municipi targarí. No sabem quins foren els termes econòmics pactats en la composició que es féu entre la universitat i l'aljama de Tàrraga, de la qual es fa referència en ARB, Canc. Reg. 662, f. 9v-10r (12.08.1350), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 23.

34. ARB, Canc. Reg. 1321, f. 116r-v (31.03.1352), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 29.

La primera pista apareix entre l'estrèpit provocat pels assaltants, concretament en el crit de guerra amb què s'enardiren els uns als altres: «Muyren els traidors!» És cert que hom retroba la mateixa expressió en altres contextos de conflicte, però si la comparem amb la consigna dels avalots antijueus de 1391: «Muyren los dits juheus o's facen christians»,³⁵ ens adonem que en el de 1348 no es donà cap altra opció a la víctima —tal com, de fet, passà a Tàrrega, on la major part de l'aljama («in maxima ipsorum parte») perí a mans dels assaltants— perquè aquesta era percebuda com una amenaça per a la resta de la collectivitat a causa de la seva deslleialtat, real o pretesa. El 1348 no s'anà al darrere de la conversió del jueu, sinó que es buscà l'eliminació física d'aquestes persones. Com s'arribà fins a aquest extrem? En què no encaixaven els jueus a la vila de Tàrrega fins al punt de ser titllats de traïdors i tractats com a tals?

3. La difusió de la imatge del jueu «traïdor» a Tàrrega: anys trenta i quaranta

El primer document que testimonia una presència jueva a Tàrrega és de 1278: setanta anys abans de l'avalot i trenta-sis anys després de la concessió que Jaume I féu a la vila dels seus estatuts (1242) i que suposà l'inici de la figura del municipi baixmedieval a Tàrrega. Una institució que, a partir de finals del segle XIII (1294, Jaume II) i al llarg del primer terç del segle següent (1313, Jaume II; 1328, Alfons III), s'anà reorganitzant fins que quedà totalment consolidada a mitjan segle XIV (1342 i 1343, Pere III).³⁶ La defensa dels interessos econòmics i humans dels habitants de la vila i la creació i organització de l'es-

35. Jaume RIERA I SANS, «Los tumultos contra las juderías de la Corona de Aragón en 1391», *Cuadernos de historia. Anexos de la revista Hispania* (Madrid), 8 (1977), diversos documents publicats p. 220-223.

36. Jaume RIBALTA i Max TURULL, *Alguns aspectes del règim municipal de Tàrrega i Cervera al segle XIV*, Tàrrega, Ajuntament de Tàrrega, 1987, p. 8, 11 i 13-14. Quant als diversos privilegis i ordinacions, vegeu G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 6 (08.03.1242)], 63 (20.02.1328) i 126 (21.08.1342); Lluís SARRET I PONS, *Privilegis de Tàrrega*, Tàrrega, Camps, 1982, p. 35-36 (02.01.1294) i 51-52 (10.08.1313). Algunes d'aquestes ordinacions miraren de trencar la formació i transmissió d'oligarquies locals i, en el cas de Tàrrega, s'ha de remarcar que a l'elecció de paers i consellers hi estaven convocats tots els habitants de cada quarter; vegeu J. RIBALTA i M. TURULL, *Alguns aspectes del règim municipal*, p. 20, 53 i 66.

pai i activitats comunitàries constituïren els objectius principals dels encarregats de regir el municipi: els paers i els prohoms.

Aquest període mostra un règim municipal dinàmic que si s'envigorí i s'anà adaptant a les noves necessitats fou gràcies al compromís dels seus representants juntament amb les diverses intervencions del poder reial que afavoriren la vila.³⁷

D'altra banda, també la comunitat jueva de Tàrrega va créixer a l'ombra de l'autoritat reial fins al punt que l'any 1325 aconseguí el privilegi que la deslliava de la subjecció fiscal a l'aljama de Lleida i la convertia en una aljama *per se* amb la seva pròpia collecta.³⁸ Endemés, els jueus aveïnats a Tàrrega es beneficiaren, com la resta d'habitants, dels privilegis atorgats pel monarca a la vila i participaren i fruïren del seu creixement.³⁹ Mossé Natan, en referir-se a la vila d'aquests anys de puixança, la descriu així: «E si quisieres saber el mi nombre abierto / sepas que Mosé Azan me llaman por cierto. / Vecino de Tàrrega, un pequeño lugar, / et de mui nobles gentes et omes de prestar. / Et es noble lugar, ordenado e puesto, / et poblado de mucho ome limpio e honesto.»⁴⁰

37. N'ofereim només una mostra: l'any 1312, Jaume II concedí de no demanar als mercaders que anaven a comprar cavalls a Tàrrega la seguretat de no treure'ls de la terra del rei (G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 28 [20.04]); el 1315, Jaume II concedí als argenters de la vila un segell propi (G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 34 [14.10]); el 1319, Jaume II concedí arranjar la plaça de Sant Antoni (L. SARRET, *Privilegis de Tàrrega*, p. 70-71 [07.10]); el 1330, Alfons III concedí veguer propi per a Tàrrega (G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 79 [27.01]), etc. S'ha de dir que no totes les ordres que arribaven del poder reial eren ben rebudes al Consell, especialment les de caire fiscal. De vegades, el Govern municipal s'hi oposava clarament i llavors s'iniciava una negociació que solia acabar amb una reducció de la quantitat inicial sollicitada pel monarca; vegeu Josep M. SEGARRA I MALLA, *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*, Tàrrega, Museu Comarcal, 1984, vol. 1, p. 72-73. De tota manera, aquest regateig fiscal caracteritzà les relacions econòmiques de la monarquia amb les universitats i aljames catalanes durant tota l'edat mitjana.

38. ARB, Jaume II, c. 133, núm. 92 (16.04.1325); vegeu Cinta MAÑÉ i Gemma ESCRIBÀ, *The Jews in the Crown of Aragon. Regesta of the Cartas Reales in the Archivo de la Corona de Aragón. Part I: 1066-1327*, Jerusalem, Hispania Judaica, Hebrew University, 1993, núm. 314.

39. Els documents sobre corredors jueus són especialment nombrosos durant la primera meitat del segle XIV. Alguns jueus també afavoriren el progrés econòmic d'aquests anys aportant a través del préstec a interès el capital que el Consell requeria per a les seves actuacions; vegeu Josep Xavier MUNTANÉ I SANTIVERI, *Fons per a l'estudi de l'aljama jueva de Tàrrega. Documents i regesta*, Barcelona, PPU, 2006.

40. Nicolás ANTONIO, *Bibliotheca Hispana Vetus sive Hispani scriptores qui ab Octaviano Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt*, Madrid, Viduam et heredes D. Ioachi-

No és estrany que el nombre d'immigrants jueus s'incrementés tant que fins i tot un any s'hagués hagut d'importar vi juïc de fora de la vila.⁴¹ De fet, als llinatges antics que apareixen en la documentació des dels primers anys del segle XIV: Avinçaic, Avinpelx, Bedoç, Mocatil, Natan, Saporta, Satorre, Sullam... se n'hi anaren afegint de nous al llarg de tota la primera meitat de segle: Abenafia, Adret, Bonafós, Falcó, Rimoc, Vidal... L'any 1347, l'aljama de Tàrrega era ben visible dins de l'entramat urbà de la vila, ja que hi havia un carrer on es concentrava la major part dels jueus: el call. En un extrem, hi havia unes portes que, si convenia, l'aïllaven de la resta de la vila, cristiana en la seva majoria, i en l'altre, s'hi havia començat a bastir una sinagoga que havia de substituir l'antiga, en ruïnes.⁴²

Durant aquest període de consolidació del municipi, a Tàrrega s'impulsaren diverses obres públiques que, a més de millorar la qualitat de vida dels habitants i esdevenir una expressió tangible del seu progrés urbà, també projectaven una determinada i volguda imatge de la població a tots els qui la travessaven pel camí ral o als qui hi acudien per fer-hi negocis. Recordem, només a tall d'exemple, l'entramat de séquies i els banys públics, l'eixamplament i embelliment de la plaça de Sant Antoni, la fundació d'un hospital per a pobres i transeünts, la renovació i adequació a la nova sensibilitat artística de l'església parroquial de Santa Maria, la construcció d'un pont sobre el riu

mi Ibarra, 1788, tom 2, llibre 9, cap. 3, p. 141 (traducció castellana ca. 1350 d'uns versos catalans de Mossé Natan).

41. Vegeu Jaume RIERA, «La conflictivitat de l'alimentació dels jueus medievals (segles XII-XIV)», en *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*, Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Institució Milà i Fontanals, 1988, coll. «Anuario de Estudios Medievales», annex 20, p. 303. Segons J. SEGARRA, *Història de Tàrrega*, vol. 1, p. 159, el 8 d'agost de 1340 l'aljama obtingué el privilegi d'introduir vi i verema de fora del terme de Tàrrega en contra del que dictaven els estatuts de la vila, però de poc li serví perquè durant la verema del raïm d'aquell mateix any, el 15 de setembre de 1340, el rei ratificà a la universitat l'antic privilegi que impedia el que pocs mesos abans havia concedit als jueus: «ut nullus, cuiuscumque conditionis, legis ac status existat, audeat mitere vinum et vindemiam extranea in dicta villa»; vegeu G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 117.

42. ARB, Canc. Reg. 658, f. 52r-v (23.12.1349), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 14; ARB, Canc. Reg. 882, f. 186v (15.03.1347), publ. en Jaume RIERA I SANS, *Els poders públics i les sinagogues. Segles XIII-XV*, Girona, Patronat Call de Girona, 2006, núm. 128.

Ondara que unia el portal de Bell-lloc amb l'església i monestir dels framenors, etc.⁴³

D'acord amb el clima social, polític i espiritual del país, en molts d'aquests projectes s'hi conjuga perfectament identitat i religió. De fet, durant la primera meitat del segle XIV, la presència religiosa a la vila també experimentà un enfortiment i una expansió notables: amb la continuïtat d'antigues institucions eclesiàstiques, com la comunitat parroquial de preveres i el monestir cistercenc de Santa Maria del Pedregal, i la integració de noves, com la del degà del bisbe de Vic o els nous ordes religiosos que fundaren convents a la vila: els mercedaris, els framenors, les clarisses i, ja durant la segona meitat de segle, els carmelites.

Com més forta i visible es féu la presència jueva dins de la vila, més intensa i intolerant es convertí l'expressió de la fe cristiana. I a l'inrevés, com més s'entestaven els cristians a voler convertir els jueus, més es refermaven aquests en les seves creences. L'exclusió de l'altre era un fet comú a ambdues societats i religions.⁴⁴ A les manifestacions antigues i conegudes, com les apedregades rituals del call de Setmana Santa o la profanació del fossar jueu,⁴⁵ se n'hi afegi-

43. Els capítols del volum de la història de J. Segarra dedicats a la baixa edat mitjana recullen bona part d'aquestes iniciatives edilícies; vegeu J. SEGARRA, *Història de Tàrraga*, vol. I, p. 42-44, 85-86, 96, 128, etcètera.

44. J. RIERA, «La conflictivitat de l'alimentació dels jueus medievals», p. 302. La religió constituïa un dels signes identitaris més clars dels homes medievals perquè l'observança dels seus preceptes implicava, tard o d'hora, una separació efectiva entre els uns i els altres: jueus i cristians diferien en la distribució del seu temps sagrat (a nivell diari —amb unes pregàries específiques i diferents—, setmanal —amb un dia de repòs diferent— i anual —amb un cicle propi de festes, totes elles religioses—), en la normativa alimentària, en la celebració dels moments principals de la vida (naixement, matrimoni i mort), en la interpretació teleològica de la història, etcètera.

45. ARB, Canc. Reg. 60, f. 65v (24.03.1283); ARB, Canc. Reg. 217 f. 147v-148r (19.03.1307); Arxiu Comarcal de l'Urgell (d'ara endavant: ACUR), *Llibre de consells* (1446-1451), f. 156v (01.04.1450). D. Nirenberg considera aquesta violència des d'un punt de vista ritual i cíclic i, com a tal, limitada i poc efectiva a l'hora d'escometre les persones (vegeu D. NIRENBERG, *Comunidades de violencia*, p. 284-325), per bé que els jueus, que no hi veien pas un joc, sinó una manera de sotmetre'ls a burles i escarnir-los (aquesta és, en efecte, l'accepció correcta del terme «joch» quan s'empra per a indicar aquest tipus d'agressió; vegeu Antoni. M. ALCOVER i Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, Barcelona, 1968-1968, s. *joc*, acc. II.1), mai van cessar de queixar-se'n a l'autoritat eclesiàstica i civil. En aquest sentit, una de les reivindicacions dels acords de 1354 era la de posar fi, d'una vegada per totes, a les agressions de Setmana Santa; vegeu Acords § 3.

ren d'altres que s'ajustaven millor a la mentalitat del temps, com les prèdiques a jueus.⁴⁶ Malgrat que no hi ha cap notícia que documenti que s'obligués els jueus targarins a assistir a iniciatives d'aquesta mena, un document estès per voluntat del monarca a Tàrraga el 6 de febrer de 1344 autoritzava mestre Romeu de Pal a reunir els jueus de l'aljama i a disputar amb ells, fet que, com a mínim, indica que durant el pas de Pere III per la vila s'inclougué aquest assumpte en l'ordre del dia del que es va tractar amb el rei.⁴⁷

L'any de concessió d'aquesta llicència reial no és casual, ja que, segons la documentació existent, durant la dècada de 1340 la relació entre l'aljama i la universitat s'anà enrarint.

En les actes de les sessions del Consell de 1342, 1343 i 1344 abunden les qüestions relacionades amb el pagament dels deutes que la universitat havia contret amb alguns jueus de l'aljama, els germans Natan principalment.⁴⁸ En una d'aquestes actes s'evidencia l'acritud amb què es percebia l'efecte de l'endeutament municipal: «Com la universitat sie oprimida de grans càrrechs de deutes de juheus que van a grans guayns» (11.06.1343). Aquesta sensació d'ofec, que es manifesta en la manera com els paers negocien una vegada i una altra nous terminis de retorn de deute o estudien formes alternatives d'ingressar diners per poder-los satisfer, arribà al paroxisme en la reunió del 21 de novembre de 1343. Mentre s'hi debatia la qüestió que enfrontava el Consell amb Salomó Natan amb relació als quatre mil sous que la universitat li havia de retornar i a la qual no es veia sortida aparent, el Consell denuncià Salomó per haver prestat a la vila «ultra lo cot del seynor Rey» i acte seguit ordenà que, pels carrers i places de la vila, es pregonés la disposició que prohibia a jueus, alca-

46. Aquest tipus d'activitat missionera, iniciada a mitjan segle XIII, esdevingué més intensa i popular durant el segle següent; vegeu Jaume RIERA I SANS, «Les llicències reials per predicar als jueus i als sarraïns (segles XIII-XIV)», *Calls* (Tàrraga), 2 (1987), p. 113-131.

47. ARB, Canc. Reg. 1118, f. 112, publ. en Antoni RUBIÓ I LLUCH (ed.), *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, Barcelona, IEC, 1908, vol. I, núm. 119. De Romeu de Pal, el document de la Cancelleria afirma que «scripturas sacras tam novi quam veteris testamenti dedicerit et in eis imbutus tam latina lingua quam ebrayca non modica profunditate noscatur». J. Riera l'identifica com a targarí, convers i quirúrgic reial; vegeu J. RIERA, «Les llicències reials per predicar als jueus i als sarraïns», p. 122.

48. ACUR, *Llibre de consells* (1341-1344), f. 7v (11.01.1342, Mossé Natan), f. 15v (14.07.1342, Mossé Natan), f. 18r-v (16.09.1342, Mossé i Salomó Natan), f. 41v (11.06.1343), f. 43r (29.06.1343, Sulham Brunell), f. 43v (05.07.1343), f. 56r (15.10.1343, Salomó Natan), f. 57r (21.11.1343, Salomó Natan), f. 59v (07.12.1343, Salomó Natan), f. 72r (01.07.1344, Salomó Natan) i f. 77r (30.07.1344, Salomó Natan).

vots i prostitutes de tocar amb la mà les viandes exposades al mercat (peix, pa i fruita) i obligava a vendre la lliura de carn degollada per jueus un diner més barata als cristians.

Aquesta era la segona vegada, en pocs anys de diferència, que el Consell targarí adoptava unes mesures clarament antijudaiques. Els paers fonamentaren la seva postura en un document reial, que apareix copiat a l'acta de la reunió, a l'autoritat del qual també es remeteren l'any 1341, quan prohibiren a jueus i alcavots de tocar peix i fruita.⁴⁹ Fixem-nos que malgrat que la carta del rei devia ser la mateixa, les mesures discriminatòries i els termes infamants de la comparació s'han incrementat en el ban de 1343 respecte al de 1341. També s'havia agreujat la pressió dels deutes dels jueus. Pocs mesos després, el febrer de 1344, s'aprofità l'estada del rei a la vila per a sol·licitar i obtenir per a Romeu de Pal la llicència personal que l'acreditava per a predicar als jueus.

Encara que la sèrie dels llibres de consells s'atura aquest any i no es reprèn fins el 1361, diversos documents de la Cancelleria Reial testimonien que els conflictes i les tensions entre la universitat i l'aljama continuaren ben vius fins a l'any 1348.

L'agost de 1345, diversos prohoms de la vila —relacionats amb el Consell, com veurem després— van prendre part en la qüestió de la sinagoga que enfrontava en bàndols oposats els membres de l'aljama: els uns, a favor de preservar la sinagoga antiga, i els altres, reivindicant que se n'erigís una de nova. Aquests prohoms s'alinearen amb Isaac Vidal, representant del grup conservador, i davant del rei van defensar la idoneïtat de l'antiga sinagoga.⁵⁰

El bàndol renovador no s'hi conformà i aquell mateix setembre obtingué la revocació de la llicència concedida al bàndol contrari l'agost de 1345⁵¹ i, el maig i el juliol de 1346, aconseguí que des de la cúria reial i l'episcopal s'expedissin les autoritzacions per a construir la sinagoga que havia de substituir definitivament l'antiga.⁵² Alguna tipus de resistència devia sorgir a nivell intern de

49. ACUR, *Llibre de consells* (1341-1344), f. 5r (29.11.1341).

50. «Aliquos probos homines ville Tarrague predicte, qui erant in curia nostra presentes, qui concorditer dixerunt fore magis expediens et posse sustineri per christianos ipsius ville quod in sinagoga antiqua supradicta judei dicte aljame oracionem faciant, ac rotulum Legis Moysi et lampades et cetera alia que ad ritum pertinent judeorum»; ARB, Canc. Reg. 636, f. 50r-v (31.08.1345), publ. en J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 118.

51. ARB, Canc. Reg. 636, f. 84r (24.09.1345), publ. en J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 120.

52. Llicència reial: ARB, Canc. Reg. 881, f. 2r (29.05.1346), publ. en J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 123; carta en què el rei notifica al vicari episcopal la

l'aljama, ja que fou necessària encara una segona llicència reial, estesa el març de 1347, que, en tenir validesa només per un any, apressava els jueus a no endarrerir més el projecte.⁵³

Arribat el moment de començar les obres de la sinagoga al call, foren els paers els qui, pressionant des de fora, intentaren obstruir i frustrar el projecte. Emparant-se en el costum ben arrelat de fer mofa dels jueus i d'apedregar els calls durant les celebracions de Setmana Santa, el dijous abans de Pasqua prohibiren als jueus de tocar el pa, el peix, la fruita i altres vitualles del mercat i obligaren els carnisers a vendre la lliura de carn un diner més barata als cristians. Si aquests estatuts dels paers haguessin durat gaire —raona el rei abans de disposar-ne l'anul·lació—, s'hauria acabat privant els jueus dels aliments «sense els quals no es pot viure ni existir».⁵⁴ Amb aquestes mesures, els paers volien aclaparar la comunitat jueva i, de retop, reduir i marginar la seva influència en el conjunt de la vila.

El que crida l'atenció és que, obrant així, els paers sabien perfectament que s'oposaven a Pere III, que ja havia revocat les mesures discriminatòries de 1343 i havia ordenat que no s'impedís als jueus de construir la sinagoga nova. D'altra banda, és ben possible que aquesta discrepància de parers entre l'autoritat reial i la municipal expliqui, en part, el capteniment que paers i prohoms van mostrar durant l'avalot contra el call de l'any següent.

concessió d'edificació d'una sinagoga nova: ARB, Canc. Reg. 639, f. 199r (juliol de 1346), J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 125; llicència episcopal de Pere de Montells (21.07.1346), publ. en Jaume VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid, Imprenta Real, 1821, vol. 7, p. 270-272, i J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 124.

53. ARB, Canc. Reg. 882, f. 186v (15.03.1347), publ. en J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, núm. 128.

54. «Si ordinata per vos dicti paciarii durarent esset quasi privare eisdem comercio victualium, sine quibus non posset vivere sive esse»; ARB, Canc. Reg. 644 f. 48, publ. en A. RUBIÓ, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, vol. 1, núm. 84. D'aquests anys tenim alguna altra notícia que ens fa pensar que la relació entre determinats jueus i l'autoritat municipal fou, com a mínim, complexa. Així, per exemple, és ben curiós que en la remissió que Pere III concedí als imputats de l'homicidi de Natan Salomó, fill de Salomó Natan, ambdós, pare i fill, morts el 1346, a més dels familiars de la víctima (la seva esposa Falcona i el seu germà Samuel Salomó Natan), s'hi inclogui també el lloctinent del batlle de Tàrrega, Nicolau Ros, i un genèric «jueus i cristians». La mort d'aquest jove, malalt, continua encara envoltada de misteri; ARB, Canc. Reg. 881, f. 88v-89r (04.10.1346) i còpia posterior a ARB, Canc. Reg. 892, f. 157r-v; vegeu M. NATAN, *Qüestions de vida*, p. 29-31.

En efecte, entre els primers destinataris de l'absolució general que el 1350 el rei atorgà als habitants de Tàrraga figura el qui llavors exercia de batlle, Francesc Aguiló, seguit dels paers i els prohoms, culpables tots ells d'haver desatès la crida del rei de protegir i defensar els jueus, ja que ni es van enfrontar a la multitud aplegada a les portes del call ni li van interdir de cometre l'assalt.⁵⁵

Si es van inhibir del seu deure potser fou perquè, amb relació als jueus, els qui havien de regir el municipi experimentaven la contradicció següent: malgrat que l'aljama era una part de la vila cada vegada més visible físicament i més influent econòmicament, tanmateix, a l'hora de la veritat, no podia ser considerada com a tal. Per als paers, la missió dels quals dins del municipi ja estava ben consolidada des de principis dels anys quaranta, l'aljama era una realitat que els estava vedada, els fugia de les mans, un cos estrany que, en el cas de Tàrraga, havia adquirit unes dimensions i un pes incòmodes de tolerar. La protecció reial que, a cop de privilegis, fins i tot contra les ordinacions del propi municipi, afavoria el creixement i el progrés de la comunitat jueva, també l'anà desvinculant del seu entorn social i polític més proper. Gens estrany, doncs, que paers i prohoms, que s'enfrontaven a aquesta paradoxa en primera persona, en un context de crisi desbordada com el de 1348 es fessin enrere. Ras i curt, acordaren els seus deures amb relació a aquest col·lectiu de manera proporcional als drets que *de facto* se'ls permetia exercir sobre seu.⁵⁶

55. «Dicti populi singulares et nonnulli alii in magna multitudine, in Judeos ville predicte que tanquam in nostri speciali protectione constituti per vos Franciscum Aquilonis olim bajulum et paciarios et probos homines ville eiusdem proposse debebant nostri intuitu tueri, protegi et deffendi, ferocissime irruerunt nulla per vos prohibitione seu resistentia facta eisdem»; ARB, Canc. Reg. 890, f. 174v-175r (15.04.1350), publ. en A. LÓPEZ, «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña. Apéndices», núm. 18. En altres documents anteriors s'acusa Francesc Aguiló de ser «causam et occasionem raubarie et necium», encara que no s'especifica si ho fou per omisió del seu deure o per haver instigat els avalotadors; vegeu J. MUNTANÉ, «Itinerari pels documents relatius a l'assalt al call de Tàrraga de l'any 1348», p. 168.

56. La política reial, per interessos principalment econòmics, fou la causa principal de l'existència i permanència de dues realitats socials ben diferenciades a Tàrraga: la cristià i la jueva; vegeu Flocel SABATÉ, «En torno a la identificación de sinagogas medievales: El caso de Tàrraga», *Sefarad* (Madrid), 59 (1999), p. 130-132. I també a d'altres indrets; vegeu Pere VIDAL, «Els jueus dels antics comtats de Rosselló i Cerdanya», *Calls* (Tàrraga) 2 (1987), p. 49-50; J. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, p. 29. Aquesta relació distant entre la universitat i l'aljama canvià amb la venda de la vila a la ciutat de Barcelona el 1391: al llarg de les dècades que seguiren, l'aljama, teòricament possessió reial, anà creant, a la pràctica, uns lligams envers el municipi cada vegada més intensos que motivaren que, amb

Finalment, cal que prenguem en consideració un altre element que apareix en la major part dels documents generats amb l'avalot de 1348: la destrucció dels instruments deutoris. No hi ha cap dubte que les cases dels principals creditors de l'aljama: la de Mossé Natan i la de l'hereu del seu germà, mort el 1346, Samuel Salomó Natan, eren l'objectiu dels qui irromperen al call, però no foren pas les úniques a ser assaltades a la recerca i destrucció d'instruments deutoris, capbreus i altres llibres de comptabilitat.⁵⁷ Poques setmanes després de l'avalot, el rei disposà que es refés la documentació creditícia destruïda, cosa que no s'aconseguí sinó de manera parcial, amb grans dificultats i, en els casos més greus, força anys després dels fets. Tot plegat, però, indica que aquest aspecte de l'activitat econòmica de l'aljama quedà ben malparat i seria ingenu considerar que ens trobem al davant d'un efecte no desitjat de l'atac, pretendre que els qui atacaren el call no n'esperaven treure cap profit material: per a uns, el botí fou el que robaren de les cases; per a uns altres, els deutes cancel·lats expeditament amb la destrucció de documentació.

Podia la por per l'arribada de la pesta (considerada pel poble senzill com un càstig diví pels pecats, especialment els dels jueus), juntament amb les vicissituds econòmiques (que, a partir de les crisis frumentàries del segle XIV, havien fet anar de mal en pitjor l'economia municipal i també la de molts particulars i havien estigmatitzat els jueus com els qui s'enriquien a costa dels altres) i també la dificultat amb què els representants del municipi encaixaven la realitat d'una aljama fora del seu control directe, incitar un sector de la població targarina a assassinar indiscriminadament desenes de persones que vivien amb ells a la mateixa vila?

És molt possible que algun d'aquests elements o tots ells, juntament amb altres factors de caire subjectiu als quals mai no tindrem accés perquè pertanyen a l'esfera privada de l'individu (prejudicis, antipaties, dèries, rancúnies...), haguessin influït en les diverses persones que aquell dia van irrompre al call. De tota manera, hi ha un darrer component, d'ordre ideològic i social, que no s'ha d'ometre si es vol comprendre l'avalot de 1348 en tota la seva amplitud: la intolerància medieval envers el jueu.

l'esclat de la guerra civil, al segle XV, les autoritats municipals sortissin en defensa d'una aljama que, al seu torn, estava clarament implicada amb el municipi; vegeu Josep Xavier MUNTANÉ, «Una carta d'amor i bona voluntat en temps de guerra: els paers i prohoms de Tàrraga escriuen als diputats de la Generalitat en defensa de l'aljama de la vila (22 de juny de 1462)», en premsa.

57. J. MUNTANÉ, «Itinerari pels documents relatius a l'assalt del call de Tàrraga de l'any 1348», p. 164-166 i 170-171; M. NATAN, *Qüestions de vida*, p. 41-42.

Efectivament, al llarg de les últimes dècades del segle XIII i ja de manera més intensa durant la primera meitat del segle XIV, la majoria de la població targarina, tal com de manera paral·lela passava a la resta del país, s'anà cohesionant al voltant d'una religió (i una cultura), la cristiana, que, gràcies a la seva espiritualitat renovada i la força amb què s'anava estenent pertot arreu, lluí més atractiva que mai als ulls del poble.

En un context com aquest, la presència d'un col·lectiu refractari a la fe i la cultura cristianes no podia deixar ningú indiferent, menys encara quan, tal com va ocórrer a la vila de Tàrraga, el nombre dels seus membres i la seva influència no paraven de créixer. Per als qui es creien en la possessió de la veritat, la diferència, que tan bé encarnava el jueu, no s'interpretava de manera neutra, sinó que era considerada una forma d'oposició que calia combatre perquè venia a qüestionar els principis mateixos sobre els quals aquella societat s'anava cohesionant.⁵⁸ La presència dels jueus com a alternativa real a una identitat cristiana cada vegada més segura de si mateixa es convertí en quelcom inacceptable que s'intentà corregir de diverses maneres: ja fos oferint-los la possibilitat de convertir-se al cristianisme, ja fos segregant-los de la societat. De vegades aquests objectius s'aconseguien de manera violenta: convertint-los a la força o matant-los.

Si deixem de banda els diversos motius que van aplegar els ànims dels targarins contra els jueus, aquest rerefons ideològic jugà el paper del veritable avalotador en no qüestionar el comportament dels violents sinó justificar-lo i, fins i tot, nodrir-lo.⁵⁹ És en contra d'aquesta visió precisament que, en un dels

58. J. RIERA, «Les llicències reials per predicar als jueus i als sarraïns», p. 113-114; Eusebi COLOMER I POUS, *El pensament als Països Catalans durant l'edat mitjana i el Renaixement*, Barcelona, IEC i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 189-190, 203-209 i 218; Flocel SABATÉ, «Reflexiones de conjunto sobre los heterodoxos», en Santiago CASTILLO i Pedro OLIVER (coord.), *Las figuras del desorden. Heterodoxos, proscritos y marginados*, Madrid, Siglo XXI, 2006, p. 113.

59. Dos-cents anys abans, Pere Abelard posava en boca d'un jueu les paraules següents: «Tothom ens creu dignes de tant de menyspreu i d'aversion que totes les injustícies de les quals som víctimes esdevenen als ulls dels nostres perseguidors com altres tants actes de justícia i de reverència deguts a Déu»; *Dialogus inter philosophum, Iudaeum et Christianum*, citat en E. COLOMER, *El pensament als Països Catalans*, p. 120-121. Imaginem com devia estar d'arrelada aquesta visió en la mentalitat col·lectiva de la majoria de la població després del triomf de la fe cristiana a Occident, de manera especial a la Corona d'Aragó durant el segle XIII, i de constatar que el diàleg interreligiós no donava els resultats que alguns dels seus representants més conspicus (com Ramon Llull) havien previst que donaria. En aquest clima ideològic, la proverbial «perfidia Iudeorum qui in sua durtitia perdurantes» enervava encara més els qui apostaven per un projecte de societat totalment cristiana.

acords de 1354, Mossé Natan raonava de la manera següent: «El qui creu [que cal exterminar i destruir els jueus com a nació] sosté una heretgia contra la fe i la doctrina cristianes, que mana deixar-nos viure al país, com a resta enmig d'ells, car així ho mana llur religió d'ençà que són un poble.»⁶⁰

Els supervivents de l'avalot de 1348, la resta de la «resta», signaren una composició amb els representants de la universitat de la vila el 1350. Entre els membres de l'aljama que figuren en la nòmina de 1354, n'hi ha diversos que havien aparegut en documents previs a l'avalot; d'altres, en canvi, en són absents. Entre els qui manquen, s'hi ha de comptar els qui van emigrar a altres aljames i no van tornar més a la vila⁶¹ i els qui van morir durant l'avalot.⁶²

Després de la tempesta, la calma va tardar una mica a arribar. Inquisicions, denúncies, presons, condemnes a mort, multes, exilis, impostos... s'anaren obrint pas entre la població cristiana de la vila. I malgrat les diverses mesures adoptades, com la composició de 1350, els Acords de 1354 o el reforçament del call,⁶³ quan, al final de 1361, arribà l'alarma d'un nou rebrot de pesta, els secretaris de l'aljama, esverats, s'afanyaren a sol·licitar protecció al rei.

Pere III exaudí el seu prec i va escriure al veguer, al batlle, als paers i als prohoms de Tàrrega en els termes següents: «De part de l'aljama de jueus de la vila ens ha estat humilment suplicat que, com que en temps de les mortaldats que, per judici diví, van tenir lloc temps enrere, aquesta aljama i els seus singulars per algunes persones de la vila i d'altres indrets van ser robats i molts d'ells passats a espasa, ara temen que, amb motiu de les mortaldats que s'han donat i encara es donen en algunes parts del nostre regne, se'ls torni a fer mal, a depredar i a matar tan feroçment com abans, ens dignem en la nostra reial clemència a socórrer-los sobre això.»⁶⁴

60. Acords, 2b.

61. Arxiu Comarcal de la Segarra (d'ara endavant: ACSG), FN, Ramon Rama, Manual (1373-1382), f. 17r-19r, publ. en Josep M. LLOBET, *Algunes notícies sobre els jueus de Tàrrega, 1303-1486*, Lleida, IEL, 1984, p. 11; J. MUNTANÉ, «Itinerari pels documents relatius a l'assalt del call de Tàrrega de l'any 1348», p. 169-170. No fou el cas de Perfet Adret ni de Mossé Natan: el seu trasllat de residència només fou temporal, ja que l'any 1354 formaven part del Consell de l'aljama, Adret com a secretari i Natan com a conseller.

62. Entre els quals s'han de comptar, molt probablement, diversos membres dels Cap, dels Caravida, dels Natan, etcètera.

63. ACUR, LPT, II, f. 210r-211r (17.04.1350), publ. en G. GONZALVO *et al.*, *Els llibres de privilegis de Tàrrega*, núm. 139.

64. ARB, Canc. Reg. 708, f. 155r-v (12.01.1362), publ. en A. LÓPEZ, *Documentos acerca de la Peste Negra*, núm. 150: «Pro parte aliame Judeorum dicte uille, fuit nobis hu-

El rei manà a les autoritats targarines que vetllessin perquè l'aljama fos custodiada «per aquelles persones que els secretaris de l'aljama» elegissin i els ordenà també que la visitessin sovint i que la protegissin amb habilitat de tots els qui volguessin fer mal als jueus (ja fos advertint els homes de la vila que, en virtut del jurament i de l'homenatge que van prestar, no presumissin que podien fer mal als jueus, ja fos autoritzant-los a capturar i punir els qui murmuressin contra els jueus o volguessin fer-los mal).

A la llum del que va ocórrer el juliol de 1348, el document acaba amb l'advertència següent: «Sapigüeu que si us comporteu d'una altra manera, cosa que no creiem, us punirem fortament.»⁶⁵

Veguer, batlle, paers i prohoms degueren complir a l'unghla les disposicions reials perquè d'aquell any no tenim notícia que s'hagués produït cap avalot a la vila. Ni tampoc en tenim de les altres ocasions en què, al llarg de la baixa edat mitjana, s'anaren repetint els episodis de pesta.⁶⁶

militer supplicatum ut cum tempore mortalitatum que, Dei Juditio temporibus preteritis vigerunt, aliama ipsa et eius singulares, per aliquas personas uille eiusdem et aliunde, fuerint disraubati et plures ex ipsis gladio trucidati, timeantque nunc occasione mortalitatum que jam vigerunt vigentque nunc in aliquibus partibus regni nostri iterato dampnificari, depredari et interfici et immaniter prout prius dignaremur eisdem super hiis de nostri regia clementia subuenire.»

65. «Scituri quod si secus egeritis, quod non credimus, uos inde fortiter puniremus.»

66. En l'epidèmia de glànola de 1440, el Consell deixà enrere antics prejudicis i admeté a la vila, sense distinció per motius de religió, els jueus, els conversos i els cristians que, escapant dels llocs on la pesta ja feia estralls, podien demostrar que no n'estaven contagiats. En cas contrari, els vinguts de fora serien expulsats de la vila o els seria impedit l'accés; vegeu ACUR, *Llibre de consells* (1437-1442), f. 124r: «Item més hi fonch proposat que per rahó de les mortalitats que huy són en la ciutat de Leyda, en la vila de Monsó hi en altres lochs e viles, vehem av ull que alguns juheus e crestians novels e de natura són venguts en la present vila fugint a les dites morts, e los sembla que sia cosa molt perilosa per ço com leument purien metre infecció en la vila, que los plàcia provehir, e si aturaran los dits juheus e crestians novels e altres en la dita vila, e si d'ací avant n-i ve d'altres se'ls recoliran ho se los daran comiat. Provehí e acordà lo dit consell que los crestians e juheus forastés que uy són en la present vila, venguts per causa de les dites morts, e los que hic vindran d'ací avant, que sans sien, romanguen en la dita vila si romandre voldran. Axí emperò que si malaut algú hic venia de accident de glànola, que aqel aytal no atur en la vila ans prestament li sia donat comiat per lo balle o son loctinent e per los pahes. E per semblant si de aquels que sans són e sian venguts a la vila e se emalantiran del dit accident que axí matex li sia donat comiat, que no atur en la vila. E que sia feta crida pública per los lochs acostumats de la vila que tot hostaler ho hostallera, metge e specier e qualsevulla altre de la vila, que no gos recolir

4. Bibliografia

- ALMBLADH, Karin. *Joseph ha-Kohen. Sefer 'Emeq ha-Bakha (The Vale of Tears) with the chronicle of the anonymous Corrector*. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1981.
- ANTONIO, Nicolás. *Bibliotheca Hispana Vetus sive Hispani scriptores qui ab Octaviano Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt*. Madrid: Viduam et heredes D. Ioachimi Ibarrae, 1788.
- ARRIZABALAGA, Jon. «La Peste Negra de 1348: Los orígenes de la construcción como enfermedad de una calamidad social». *Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam* [Granada], 11 (1991), p. 73-117.
- BAER, Fritz. *Die Juden im Christlichen Spanien. Erster Teil. Urkunden und Regesten. I. Aragonien und Navarra*. Berlín: Akademie Verlag, 1929.
- BRUNIQUER, Esteve Gilabert. *Ceremonial dels magnífichs consellers y Regiment de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Impr. d'Henrich, 1915.
- COLET, Anna; RUIZ, Jordi; SAULA, Oriol; SUBIRÀ, M. Eulàlia. «Les fosses comunes de la necròpolis medieval jueva de les Roquetes, Tàrrega», *Urtx* [Tàrrega], 23 (2009), p. 104-123.
- COLOMER I POUS, Eusebi. *El pensament als Països Catalans durant l'edat mitjana i el Renaixement*. Barcelona: IEC: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- ESPAÑOL, Francesca. *El gòtic català*. Manresa: Fundació Caixa Manresa: Angle, 2002.
- FELIU, Eduard; RIERA, Jaume. «Els acords de Barcelona de 1354». *Calls* [Tàrrega], 2 (1987), p. 145-179.
- GONZALVO, Gener; HERNANDO, Josep; SABATÉ, Flocel; TURULL, Max; VERDÉS, Pere. *Els llibres de privilegis de Tàrrega (1058-1473)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- GUERCHBERG, Séraphine. «La controverse sur les prétendus semeurs de la "Peste Noire" d'après les traités de peste de l'époque». *Revue des Études Juives* [París], 8 (1948), p. 3-40.

algun crestià o juheu o moro en lur casa que malaut vinga fora la vila del dit accident. E si de aquels forastes que uy són en la vila o de ací avant hi vindran hi en lur casa pendran lo dit accident, que encontinent ho haga a denunciar e manifestar als dits balle o son loctinent e pahers sots pena de x lliures.»

- GUILLERÉ, Christian. «La Peste Noire à Gérone (1348)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* [Girona], 27 (1984), p. 87-161.
- *Girona al segle XIV*. Girona: Ajuntament de Girona; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- LLOBET, Josep M. *Algunes notícies sobre els jueus de Tàrrrega, 1303-1486*. Lleida: IEI, 1984.
- LÓPEZ DE MENESES, Amada. *Documentos acerca de la Peste Negra en los dominios de la Corona de Aragón*. Saragossa: Impr. Heraldo de Aragón, 1956.
- «Una consecuencia de la Peste Negra en Cataluña: el pogrom de 1348. Apéndices (Documentos inéditos)». *Sefarad* [Madrid], 19 (1959), p. 321-364.
- MAÑÉ, Cinta; ESCRIBÀ, Gemma. *The Jews in the Crown of Aragón. Regesta of the Cartas Reales in the Archivo de la Corona de Aragón. Part 1: 1066-1327*. Jerusalem: Hispania Judaica, Hebrew University, 1993.
- MOIXÉ NATAN. *Qüestions de vida*. A cura de Josep Xavier Muntané. Barcelona: Institut Mòn Juïc, 2010.
- MUNTANÉ I SANTIVERI, Josep Xavier. *Fons per a l'estudi de l'aljama jueva de Tàrrrega. Documents i regesta*. Barcelona: PPU, 2006.
- «Itinerari pels documents relatius a l'assalt al call de Tàrrrega de l'any 1348». *Urtx* [Tàrrrega], 23 (2009), p. 158-179.
- «Una carta d'amor i bona voluntat en temps de guerra: els paers i prohoms de Tàrrrega escriuen als diputats de la Generalitat en defensa de l'aljama de la vila (22 de juny de 1462)», en premsa.
- NIRENBERG, David. *Comunidades de violencia. La persecución de las minorías en la Edad Media*. Barcelona: Península, 2001.
- PIETERS, Bert. *De Akkoorden van Barcelona (1354). Historische en kritische Analyse*. Barcelona: PPU, 2006.
- RIBALTA, Jaume; TURULL, Max. *Alguns aspectes del règim municipal de Tàrrrega i Cervera al segle XIV*. Tàrrrega: Ajuntament de Tàrrrega, 1987.
- RIERA I SANS, Jaume. «Los tumultos contra las juderías de la Corona de Aragón en 1391». *Cuadernos de Historia. Anexos de la revista Hispania* [Madrid], 8 (1977), p. 213-226.
- «La conflictivitat de l'alimentació dels jueus medievals (segles XII-XIV)». En: *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques, Institució Milà i Fontanals, 1988. (Anuario de Estudios Medievales; annex 20), p. 295-311.
- *Els poders públics i les sinagogues. Segles XIII-XV*. Girona: Patronat Call de Girona, 2006.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (ed.). *Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-aval*. Barcelona: IEC, 1908.

- RUIZ, Jordi; SUBIRÀ, M. Eulàlia. «Reconstrucció antropològica del pogrom de 1348 a Tàrrega», *Urtx* [Tàrrega], 23 (2009), p. 126-137.
- SABATÉ, Flocel. «En torno a la identificación de sinagogas medievales: El caso de Tàrrega», *Sefarad* [Madrid], 59 (1999), p. 127-158.
- «Reflexiones de conjunto sobre los heterodoxos». En: CASTILLO, Santiago; OLIVER, Pedro (coord.). *Las figuras del desorden. Heterodoxos, proscritos y marginados*. Madrid: Siglo XXI, 2006, p. 111-132.
- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro. «La Peste Negra en Mallorca». En: *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón (1 a 8 de octubre de 1967)*. València: Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, 1969, p. 103-130.
- SARRET I PONS, Lluís. *Privilegis de Tàrrega*. Tàrrega: Camps, 1982.
- SEGARRA I MALLA, Josep M. *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Tàrrega: Museu Comarcal, 1984.
- SIMONSOHN, Shlomo. *The Apostolic See and the Jews. Documents 492-1404*. Toronto: Pontifical Institute of Mediæval Studies, 1998.
- TRENCHS ÒDENA, Josep. «La archidiócesis de Tarragona y la peste negra: los cargos de la catedral». En: *VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón. 1 a 8 de octubre de 1967*. València: Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, 1969, p. 45-64.
- «Documentos vaticanos de los años de la Peste Negra referentes a la diócesis de Lérida». *Ilerda* [Lleida], 35 (1974), p. 203-210.
- VENY, Joan. «Regiment de preservació de pestilència» de Jacme d'Agramont (s. XIV). Tarragona: Diputación Provincial de Tarragona, 1971.
- VIDAL, Pere. «Els jueus dels antics comtats de Rosselló i Cerdanya». *Calls* [Tàrrega], 2 (1987), p. 27-112.
- VILLANUEVA, Jaume. *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid: Imprenta Real, 1821.